

Uttal och finlandismer

Att svenskan i Finland har vissa språkliga drag som inte förekommer i Sverige har diskuterats och utforskats sedan slutet av 1800-talet. De som kommer från Sverige nämner ofta det finländska sättet att uttala enskilda ljud, ord och större helheter som det mest kännetecknande. Utmärkande är också att det finns ord som inte används alls eller mycket mindre i Sverige. Här handlar det om olika typer av s.k. finlandismer, dvs. ord och uttryck som är typiska för Finland. Vissa finlandismer är oundvikliga eftersom de beskriver fenomenen i det finländska samhället. Exempelvis har man *läroplikt* i Finland medan man har *skolplikt* i Sverige. Andra fyller en lucka i ordförrådet som till exempel *talko*. Men det finns också finlandismer som många språkvårdare avråder från att använda för att det redan finns ett etablerat ord eller uttrycks sätt i Sverige som fungerar väl även i Finland. Hit hör till exempel bruket av *taltur* då man kunde säga *anförande* eller *inlägg*. Råden som språkvårdare ger gäller framför allt skrivet språk och offentliga sammanhang. Det centrala är att det finlandssvenska standardspråket hänger med i den allmänsvenska utvecklingen. Däremot uppfattas det numera som självklart att det förekommer och ska få förekomma språklig variation i privat språkbruk – både i Finland och Sverige. På samma sätt som vissa talar dialekt som modersmål, kan finlandismer ingå som en viktig del i många svenskspråkiga finländares vardagsspråk.

Pluricentriska språk

Att det förekommer vissa skillnader mellan svenskan i Sverige och svenskan i Finland är helt naturligt. Svenska hör till det som kallas pluricentriska språk, dvs. språk som talas i flera olika länder och därför har nationella varieteter som inte är helt identiska. Många språk i världen är pluricentriska. Bland europeiska språk kan man lyfta fram till exempel tyska, nederländska och spanska. Typiskt för pluricentriska språk är att det oftast finns *ett* så kallat normcentrum som har det största inflytandet på hur standardspråket utvecklas. Det här gäller framför allt skriftspråket men också mer formella varianter av talat språk. I fråga om tyska är Tyskland normcentrum. Tyskan i Tyskland är därmed den dominerande varieteten medan tyskan i Österrike och Schweiz kan beskrivas som icke-dominerande i förhållande till tyskan i Tyskland.

Att kommunicera på svenska i Finland och Sverige

När man som finländare kommunicerar på svenska i Sverige eller med personer från Sverige i Finland får man ofta en känsla av att det är något som är lite annorlunda. Det gäller inte bara det finländska uttalet och ord och uttryck som är typiska för Finland. Också hur man uttrycker sig mer generellt, till exempel när man tilltalar någon eller ger beröm, känns lite annorlunda.

När det gäller svenska som pluricentriskt språk är det rätt självklart att svenskan i Sverige är den dominerande varieteten. Svenska talas som förstaspråk av cirka 9 miljoner invånare i Sverige. I Finland är antalet personer som är registrerade som svenskspråkiga knappt 290 000. Samtidigt har en överväldigande majoritet av invånarna i Finland finska som förstaspråk. Det är därför inte konstigt att det framför allt är den svenska som talas och skrivs i Sverige som blir riktgivande när till exempel nya ord etableras i standardsvenskan. Detta innebär ändå inte att svenskan i Finland är sämre än svenskan i Sverige. Omständigheterna för svenskan i Finland är helt enkelt annorlunda än för svenskan i Sverige. Och det är inte bara kontakten med finska som spelar en roll här. Hälften av finlandssvenskarna talar dialekt som modersmål, vilket gör situationen ännu mer komplex – och spännande för oss språkforskare.

Språkliga skillnader mellan nationella varieteter har typiskt utforskats i de länder där icke-dominerande varieteter talas. Detta gäller även svenska. Jämfört med andra icke-dominerande varieteter av pluricentriska språk är svenskan i Finland sällsynt väl dokumenterad. Den finlandssvenska språkvården har arbetat aktivt och målmedvetet med att kartlägga finlandismer. Det klassiska verket *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift* av Hugo Bergroth utkom första gången redan 1917. Och i den färskaste bokserien *Svenskan i Finland – i dag och i går* behandlas allt från finlandssvenskt uttal, finlandismer och dialekter till svenskans historia i Finland, svenskan i olika professionella sammanhang och tvåspråkighet. Alla sex volymer i bokserien, som utgavs av Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS) 2015–2019, finns tillgängliga fritt på nätet (<https://www.sls.fi/sv/utgivning/serie/svenskan-i-finland-i-dag-och-i-gar>).

”Svenska hör till det som kallas pluricentriska språk.”

Forskning om skillnaderna

Precis som i fråga om andra icke-dominerande varieteter av pluricentriska språk har man i forskning kring finlandssvenska ofta fokuserat på uttal eller ordförråd. I början av 2000-talet utforskades syntaktiska skillnader i projektet *Svenskan i Finland. Syntaktiska drag i ett jämförande perspektiv* (SLS 2003–2006). Då kunde bland annat Nina Martola i sin doktorsavhandling visa hur prepositionen åt egentligen inte är mer frekvent i finlandssvenska texter jämfört med sverigesvenska. Den typiskt finlandssvenska användningen av åt handlar snarare om att man använder prepositionen mera i vissa sammanhang, och säger till exempel *ge boken åt mig* i stället för *ge mig boken*.

Det man har forskat betydligt mindre om är de kommunikativa skillnader som förekommer mellan olika varieteter av pluricentriska språk. När vi började planera projektet *Interaktion och variation i pluricentriska språk* (IVIP) ville vi därför bidra till forskningen på just den här punkten. Initiativet togs av Catrin Norrby från Stockholms universitet, som sedan ledde projektet tillsammans med Jenny Nilsson från Institutet för språk- och folkminnen i Göteborg, Jan Lindström från Helsingfors universitet och mig själv, Camilla Wide från Åbo universitet. Tack vare finansiering från Riksbankens jubileumsfond (RJ) i Sverige kunde vi ägna hela åtta år åt att utforska och jämföra kommunikativa mönster i samtal på svenska i Sverige och Finland (2013–2020).

I projektet samlade vi in ett stort antal samtal från tre domäner i samhället: service, lärande och vård. Vi hade lika många forskare och forskningsassistenter anställda i båda länderna och skrev alla artiklar ur ett jämförande perspektiv. En sammanfattning av hela projektet och resultaten finns presenterade i projektets slutrapport som finns tillgänglig på nätet på RJ:s webbsidor (<https://www.rj.se/Publikationer/RJs-skriftserie/>).

Att tilltala andra och presentera sitt ärende

Ett av de områden där vi förväntade oss att hitta skillnader var tilltal. Både Sverige och Finland är länder där man oftast duar, men niande förekommer i viss mån i Finland. Mycket riktigt visade det sig även att niande förekommer i vissa servicesamtal och läkare-patientsamtal i Finland, men inte i Sverige. I servicesamtalen, som vi spelade in vid biljett-

kassor och liknande, hittade vi exempel på niande främst hos yngre personal i Finland. Vid läkare-patientsamtalen kunde vi göra jämförelser även med samtal på finska i Finland. Medan ingen niar i samtalen från Sverige, förekommer niande hos vissa svenskspråkiga läkare i Finland. Flest exempel på niande finns det i samtalen på finska från Finland. Men också i dem förekommer duande rätt ofta.

I servicesamtalen såg vi vidare på hur de som till exempel kommer till en teater för att köpa eller hämta biljetter presenterar sitt ärende. Också här hade vi möjlighet att göra jämförelser med finska. Det generella mönster som framträdde var att sverigesvenska kunder uttrycker sig som säkrare. När de kom till biljettkassan kan de till exempel säga *jag vill ha två biljetter till Dödspatrullen*. De finlandssvenska kunderna uttrycker sig däremot ofta lite försiktigare genom att till exempel fråga *kan jag reservera [biljetter] till Djungelboken?* Ett liknande mönster kunde vi även se i samtalen på finska i Finland.

Att ge råd och berömma

I de handledningssamtal som vi spelade in vid universitet framträdde ett annat mönster. I dem är det snarare i samtalen från Sverige som uttryck för större försiktighet förekommer. Medan en handledare i Finland kan uttrycka sig mycket direkt och till exempel säga *du gör det för komplicerat* uttrycker sig handledare i Sverige lite mer försiktigt genom att säga till exempel *det där tror jag man måste komma åt, inte att man ska skriva mer komplicerat*. Handledarna i Sverige tonar också oftare ned sina råd mer med uttryck som *men de e ju mitt jobb å peta*.

Handledarnas direktitet i de finländska samtalen kom inte som en stor överraskning. Att finländare är mer direkta i sin stil att kommunicera har framkommit också i andra sammanhang, bland annat inom företag som är verksamma både i Finland och Sverige. Det som däremot var lite mer överraskande var att studenterna i Finland verkar ges större ansvar och också tar fler initiativ själva. En annan lite mer överraskande skillnad var att studenterna i Sverige förväntas ge handledarna mer positiv respons, till exempel genom att säga *gud va bra* då det räcker med *mm* eller *okej* i Finland.

Att man ”plussar på” lite mer i värderingar i Sverige ser man samtidigt i samtalen från alla tre domäner vi studerat.

Camilla Wide

När man ska köpa en biljett till en teaterföreställning och personalen tagit fram uppgifter vid biljettkassan kan man svara *det var ju toppen* i Sverige medan man bara säger *bra* i Finland. På samma sätt kan en personlig tränare under ett pass på gymmet berömma den som tränar med att säga *härligt* eller *snyggt* i Sverige medan *bra* räcker i Finland.

Det mesta är ändå lika

Som i de flesta forskningsprojekt där man jämfört svenskan i Finland med svenskan i Sverige kom vi också inom projektet IVIP fram till att det mesta faktiskt trots allt är rätt lika. Svenskan i Finland skiljer sig egentligen förvånansvärt lite från svenskan i Sverige. Det handlar ofta om nyanser och betoningar som är lite olika i de två länderna. Samtidigt uppvisar samtalen från Finland klart vissa mönster som är typiska för både finska och svenska i Finland. Hit hör bland annat sättet att uttrycka sig mycket direkt i vissa sammanhang samtidigt som man i andra sammanhang framställer sig som mer osäker jämfört med Sverige. ■

Se också

<https://www.su.se/forskning/forskningsprojekt/ivip-interaktion-och-variation-i-pluricentriska-sprak>
<https://si.se/sa-arbetar-vi/svenskan-i-varlden/artiklar-om-sprak/svenskaltalas-ocksa-i-finland/>